

Zellei Gábor ny. pv. ezredes:

A POLGÁRI VÉDELEM LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK IDŐSZAKÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2023.3.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A fegyveres összeütközések időszakában a polgári védelemnek – a támadásból eredő – lakosságvédelmi feladatai elsőbbséget élveznek az esetleg ugyanakkor bekövetkező katasztrófa miatti beavatkozásokkal szemben. Az előbbi feladatcsoport felülvizsgálata azért szükséges, mert az utóbbi évtizedekben megváltozott a globális biztonsági helyzet. A felülvizsgálatot célszerű a humán szempontokkal kezdeni, ezen belül a lakossági tájékoztatással. A szerző tanulmányában áttekinti a különbségeket a katasztrófa és a fegyveres összeütközések időszaki tájékoztatása között. Ezzel összefüggésben néhány szociálpszichológiai megállapítással bizonyítja a tájékoztatási tartalom minőségének fontosságát. NATO-ajánlásokat mutat be a krízisek alatti tájékoztatással kapcsolatban. Végül értékeli a 2022-ben hazánk felett átrepült robotrepülőgép esetének médiát érintő és lakossági hatásait.

KULCSSZAVAK: fegyveres összeütközés, polgári védelem, lakossági tájékoztatás, riasztás, szociálpszichológia

A SZERZŐRŐL:

Dr. Zellei Gábor ny. polgári védelmi ezredes (PhD), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola oktatója

BEVEZETŐ

A riasztás és a tájékoztatás a legelső feladatok közé tartozik, amelyeket a lakosságot ért támadás vagy annak közvetlen veszélye esetén haladéktalanul meg kell tenni.

Magyarország Alaptörvénye három minősített időszakot állapít meg: *hadiállapot*, *szükségállapot* és *veszélyhelyzet*. A jogalkotó a veszélyhelyzet fogalmát kiterjeszti – a katasztrófákon kívül – a szomszéd országban zajló fegyveres konfliktusra és háborús helyzetre is. Ezért – tágabban értelmezve a fegyveres összeütközések polgári védelmi feladatait – arra mindhárom időszakban szükség lehet, mint a polgári védelem hagyományos, legfontosabb küldetésére. A magam részéről a *fegyveres összeütközések időszaki* formulát kissé nehézkesnek tartom, ezért a továbbiakban a veszélyhelyzetet, krízishelyzetet, háborús helyzetet és hasonló fogalmakat – az előbbivel azonos értelemben – fogom használni. Ezek alatt értem a lakosságot érintő fegyveres jellegű támadásokat és fenyegetéseket, akár az országon kívülről vagy belülről erednek, függetlenül attól, hogy jogilag már fennáll-e a különleges jogrend, vagy sem. A polgármestereknek a lakosság szintjén a veszély megjelenésekor haladéktalanul intézkedniük kell, nem várva a helyzet kormányzati minősítésére. A továbbiakban a riasztástól a helyreállítás megkezdéséig terjedő időszak sajátosságaival foglalkozom, nem térek ki a felkészítéshez kapcsolódó békeidőszaki tájékoztatásra.

A FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK IDŐSZAKI ÉS A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELADATOKHOZ KAPCSOLÓDÓ LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI ÉS RIASZTÁSI FELADATOK ALAPVETŐ KÜLÖNBΣÉGEI

Előljáróban szükségesnek tartom megjegyezni, hogy itt a veszélyhelyzeti tájékoztatásról lesz szó, amely legtöbbször a riasztást követi (a tájékoztatásnak a felkészítéshez kapcsolódó része békeidőszakban történik, és más vizsgálati módszereket igényel). A továbbiakban az egyszerűség kedvéért a „tájékoztatás” kifejezést fogom használni azzal a kiegészítéssel, hogy benne értendő a riasztás is. Célszerű a tájékoztatást befolyásoló szerteágazó tényezőhalmazt néhány alternatív egységre bontani, és így összehasonlítani a katasztrófa- és a háborús szituációkat, kimutatva a különbségeket. Az alábbiakban olyan negatív tényezőket soroltam fel, melyek bonyolítják, nehezítik a tájékoztatást, de nem azonos mértékben, ezért a tájékoztatást zavaró hatásukat súlyoztam 1–10-ig történő pontozással katasztrófa- (K), illetve fegyveres (F) szituációban.

Ártó szándék (súlypontok: K1; F10)

A katasztrófa nem „akar” megtéveszteni, nem tudatosan árt, rombol, az ellenség viszont igen, mert tudja, hogy nincs kiszolgáltatottabb az információtól elzárt vagy dezinformált lakosságnál. Mennyivel egyszerűbb, olcsóbb és a kívülálló-közvélemény számára elfogadhatóbb is, ha pl. bombázás helyett a kibertérben kapcsolják ki az információáramlást.

Váratlanság (súlypontok: K3; F8)

Egyes katasztrófaszituációk lehetnek teljesen váratlanok, pl. a vegyi, nukleáris, tűz, robbanás, időjárás stb. A fegyveres konfliktusoknál viszont – ha nem is elképzelhetetlen, de – a váratlanság nem jellemző, különösen, ha hibrid jellegű a konfliktus, hiszen itt először hosszabb-rövidebb időszak a feszültségkeltésről, a lakosság tudatának, beállítódásának befolyásolásáról szól. A katasztrófák hatását csökkentő regionális, sőt globális monitoring hálózatok léteznek, de megakadályozni nem képesek a veszélyhelyzetet. Ezzel ellentétben az országok közötti feszültség kezelésére a politikai eszközök és globális szervezetek széles tárháza áll rendelkezésre, amelyekkel jó esetben elkerülhető a fegyveres összecsapás.

Mérsékelt nyilvánosság (súlypontok: K2; F8)

A következő összehasonlítási terület a *nyilvánosság* kérdése. A katasztrófavédelemmel kapcsolatos információk mindenhol megismerhetők, sőt nemzetközi és kétoldalú egyezmények köteleznek is bizonyos adatok, információk megosztására. Az egyes országok fegyveres védelmi tervei és a kapcsolódó, bizonyos polgári védelmi tervek adatai viszont szennitívek, nem nyilvánosak, ami nehézséget jelenthet a lakossági tájékoztatás tartalmának kidolgozásánál.

Fokozott érzelmi tényezők (súlypontok: K2; F9)

Eltérést találhatunk a *veszélyhez kapcsolódó érzelmi megnyilvánulások* terén. A katasztrófát sorsszerű, nem emberi indíttatású „behatásként” foghatjuk fel, hasonlóan, mint a rossz időjárást, szélsőséges emóciókat nem nagyon vált ki. Az emberek azt szokták mondani, nincs

értelme rágódni rajta, nem tudjuk befolyásolni, nézzük inkább, hogyan segíthetünk. Ellenben a fegyveres támadás akár évtizedekre visszanyúló emlékeket, sérelmeket idézhet föl, kezdődik a szerteágazó, társadalmilag beágyazódott ok és felelős keresése, a szélsőséges, megosztó uszítás. A egyes etnikumú területen a megosztás azért lehet különösen veszélyes, mert ilyenkor valamelyik népcsoport ellenségesen viszonyulhat akár saját hatóságaihoz is, következésképpen itt a polgári védelemtől származó információk, utasítások hatástalanok lehetnek.

Csökkenet előrejelezhetőség (súlypontok: K4; F9)

Különbségeket fedezhetünk fel a pusztító hatások *időbeli lefolyásában, előrejelezhetőségében* is. Legyen a katasztrófa természeti vagy ipari jellegű, a korszerű hatás- és terjedésmodellező szoftverek, applikációk révén többé-kevésbé képesek vagyunk egy valószínű előrejelzést adni a lakosságnak a várható lefolyásról. Mint az előzőekben is említettem, itt nem emberi indíttatású folyamatokról van szó, melyeket – ismerve a fizikai, kémiai, biológiai stb. tényezőket – képesek vagyunk modellezni, a várható lefolyást prognosztizálni. Mint ahogy a váratlanságnál jellemeztem, a fegyveres összeütközés kezdete valóban kiszámíthatóbb, viszont a lefolyása közbeni akciók kisebb mértékben jelezhetők előre, mint a katasztrófák, még akkor is, ha a harcnak ismertek a szabályai és a fegyverek, támadóeszközök hatásai.

Mentés, segítségnyújtás zavarása (súlypontok: K2; F7)

Katasztrófa esetén a mentő erőket csak rombolódások, tüzek, szennyeződések zavarják, tudatos, támadó jellegű tevékenységre nem nagyon kell számítani, ha békeidőszakban történt az eset. Fegyveres összeütközés esetén viszont a mentő erőknek folyamatosan kell számítaniuk mind a lakosság, mind a polgári védelmi alegységek elleni további zavarásra, támadásra – annak ellenére, hogy a hadijog ezt tiltja.

Mentés helyének bizonytalansága (súlypontok: K3; F8)

További különbség, hogy a várható katasztrófa helye – főleg az ipari jellegűeknél – adott, így a felkészülés időszakában a mentő erők már ennek megfelelően csoportosíthatók a gyors kárhelyre érkezés érdekében. Fegyveres támadásnál a lakott területekre mért csapás várható helye – ismerve az ott lévő célpontokat – jelezhető előre, viszont a pontosság és a rombolás mértéke, helye kevésbé.

Kommunikáció zavarai (súlypontok: K3; F10)

Ezek a rendszerek katasztrófa esetén is sérülhetnek, de kisebb mértékben és gyakorisággal, pl. az időjárás okozta károsodások helyreállítására már megvan a kellő gyakorlat, ipari jellegű eseteknél általában lokális jellegűek a meghibásodások. Egészen más a helyzet fegyveres összeütközések során, mert itt az egyik fő cél az ilyen jellegű centrumok rombolása, jelentősen nehezítve ezzel – többek között – a lakosság tájékoztatását is. Háborús helyzetben ezért nem szabad pusztán a nagy hálózatoktól (internet, műhold, földi tévé- és rádiósugárzás, mobiltelefon, elektromos hálózat stb.) függő korszerű és gyors tájékoztatási eszközökre alapoznunk. Ezek kimaradása esetén kell, hogy legyen valamilyen kevésbé fejlett, de megbízhatóbb lehetőségünk a lakossággal történő kapcsolattartásra: helyi kisbíró-rendszer, helyi tévé, rádió, előre kiosztott nyomtatott tájékoztatók, települési saját áramellátás stb.

1. táblázat *Tájékoztatást zavaró tényezők katasztrófa- és fegyveres szituációkban:*
10 pontnál a zavarás már lehetetlenné teszi a tájékoztatást

ZAVARÓ TÉNYEZŐK	SÚLYPONTOK	
	katasztrófa	fegyveres szituáció
ártó szándék	1	10
váratlanság	3	8
mérsékelt nyilvánosság	2	8
fokozott érzelmek	2	9
csökkent előrejelezhetőség	4	9
mentés zavarása	2	7
mentés helyének bizonytalansága	3	8
kommunikáció zavarai	3	10
ÖSSZESEN	20	69

A súlypontok fenti megállapítása a gyakorlati tapasztalataimon és a számos szakirodalmi forrás tanulmányozása folytán kialakult induktív következtetés, melyben az adott premisszák csupán valószínűsíthetik az eredményt, a konklúziót.

Látható, hogy – ezzel a részben önkényes pontozással – a fegyveres összeütközések esetén mintegy háromszoros a tájékoztatást zavaró tényezők súlya a katasztrófákéhoz képest. Még ha az indukció nem is adhat teljes bizonyosságot, az kijelenthető, hogy a két szituáció között jelentős, nagy valószínűséggel többszörös különbség áll fenn a tájékoztatás zavarása tekintetében.

NÉHÁNY SZOCIÁLPSZICHOLOGIAI ALAPVETÉS

A tájékoztatási tartalmak megalkotásához nem elegendő a polgári védelmi, katasztrófa-védelmi szaktudás; ehhez alapos kommunikációelméleti háttér szükséges, melyet ma már széleskörűen alkalmaznak a reklám, a média és minden egyéb területen, ahol célcsoportok megszólításáról van szó. Reprezentatív felmérésekkel kellene meggyőződnünk a lakosság témával kapcsolatos ismereteiről, beállítódásáról, mielőtt hozzákezdünk a tájékoztatási közlések kidolgozásához. A következő válogatás nem teljes körű, inkább csak szemlélteti a kommunikációs szakma tájékoztató szövegek elkészítésébe való bevonásának fontosságát.

Konformitás

Aronson összefoglaló művében számos kísérletre hivatkozik, ezek közül olvasható itt néhány, melyeket célszerű figyelembe venni a tájékoztatás tartalmának kidolgozásánál. Amennyiben csak egy szövetségese is van valakinek a saját vélemény kinyilvánításában, máris csökken a csoportnyomás, vagyis a többségi véleményhez alkalmazkodás tendenciája.

A nyilvános elköteleződés a saját vélemény mellett tovább csökkentheti a csoportnyomást. Például ha a polgármester már a közösség előtt ismertette döntését, sokkal kisebb esélye lesz az ellenzőknek arra, hogy azt visszavonja. Tehát a *minél teljesebb nyilvánosság* megkövetelése a döntéshozóktól elősegítheti a szilárd, folyamatos mentésirányítás megvalósulását.

Növelheti viszont a csoportnyomás eredményességét, ha valakinek negatív az önképe, vagy az adott szituációt megoldhatatlannak tartja.¹

Be nem avatkozás

Amikor nagy szükség lenne a segítő beavatkozásra, pl. lakott terület ellenséges támadása, rombolása után, akkor a magatartási szabályok meghatározásánál célszerű ezt a közismert jelenséget figyelembe venni. Minél többen szemlélik a tragédiát, annál inkább várnak a másokra, tehát a „figyelem a többit, mit tesznek” máskor esetleg bevált stratégiája ilyen szituációban nem megengedhető.² Itt ne csak a vezető, az egyén is érezze, hogy felelős azért is, amit megtenni elmulasztott. A témába vágó példa lehet, amikor a lakott területen becsapódó bombát, rakétát, robbanást valaki észleli, de nem jelenti, mert „majd jelenti más, sokan látták”, így késleltetve a beavatkozást ahelyett, hogy azonnal értékes információkkal látná el az illetékeseket.

Tiltások a hatóság részéről

A következő példa arra figyelmeztet, hogy – bár elkerülhetetlenek, de – a lakosságot célzó tiltásokkal csínján kell bánni mind a béke, a felkészülés, mind a veszélyeztetés időszakában.

Közismert az a tiltakozási hullám, melyet az USA vietnámi háborújának állítólagos kiterjesztése (a kambodzsai behatolás) váltott ki 1970-ben az amerikai egyetemeken. A Nemzeti Gárda tömegoszlató tevékenységének négy fiatal esett áldozatul a Kenti Állami Egyetemen, ezért óriási, húszezer fős tüntetést szerveztek a texasi Austinban. Szerencsére a döntéselőkészítő törzsben pszichológus is volt, aki néhány tapasztalt rendőrrel rávette a vezetést, hogy *ne tiltsák be a tüntetést*, mely aztán minden komolyabb összetűzés nélkül lezajlott.³

A MÉDIA ÉS A TÁJÉKOZTATÁSI SZABADSÁG

Állandó viták tárgya, hogy meddig terjedhet az újságírói szabadság, persze csak a demokráciákban, de még itt is gyakran hivatkoznak a kormányok államérdekre a titkolózásokat indokolva. A tudomány is elfogadja, hogy a média lehet igazi közszolgá is, segítve a hatóságokat, de súlyos károkat, konfliktusokat is okozhat, utóbbit különösen a rendkívüli helyzetekben, pl. fegyveres összeütközés esetén.⁴ Lehet a polgári védelem közlése bármennyire átgondolt, ha valaki pl. csak egy ellenzéki tévécsatornának vagy médiaszemélyiségnek, celebnek hisz, aki az ellenkezőjét állítja. Csak remélni lehet, hogy az embereket maga a helyzet ki fogja jőzanítani. Mert amikor elsőtétül a képernyő, és felső harmadában Magyarország címere, középső harmadában a „LÉGIRIADÓ” felirat olvasható, esetleg kintről a sziréna is hallható, annak eléggé megrendítő hatása lehet.

¹ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996, 38–40.

² John Darley – Latané Bibb: Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968/8., 377–383.

³ Philip Mann – Ira Iscoe: Mass Behavior and Community Organization: Reflections on a Peaceful Demonstration. *American Psychologist*, 1971/26., 108–113.

⁴ Denis McQuail: A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Szervezeti kommunikáció

A témát Szekfű András kutatta,⁵ szerinte fontos megkülönböztetni a különböző szervezetek közötti információáramlásnak legalább két fajtáját. Az egyik, amikor a szervezet kifelé kommunikál, pl. ügyfelekkel, lakossággal (esetünkben az utóbbi az érdekes). A másik az úgynevezett *államigazgatási kommunikáció*, amely egy társadalmi intézményrendszeren belül történik, pl. fegyveres összeütközés esetén a polgári védelem és a honvédség között. Utóbbiak viszonya változhat: katasztrófavédelemben a polgári védelem a támogatott szervezet, fegyveres összeütközés esetén a honvédség. A szerző szerint az első esetben fontos, hogy a hatóság közlései igazodjanak a célszemélyhez vagy -csoportokhoz, ezért fontos, hogy esetünkben reprezentatív kutatás mérje fel még békeidőszakban a különböző területeken az információkat befogadók várható reagálását. Valószínű, hogy a tájékoztatás tartalma, formája célszerűen más lesz egy városi, egy falusi vagy tanyasi környezetben. A szervezeti kommunikáció másik fajtájánál, például a polgári védelem és a honvédség közötti párbeszédnél fontos, hogy ismerjük egymás szakkifejezéseit, egyeztessük a lakossági tájékoztatási tartalmakat és stílust, az egyes csoportok megszólításának módját. Erre jó alkalmat adnak a közös gyakorlatok.

A NATO ÉS A VESZÉLYHELYZETI LAKOSSÁGI TÁJÉKOZTATÁS

A legnagyobb nemzetközi szervezetek (mint az ENSZ, az EU és a NATO) mindegyike foglalkozik a veszélyhelyzeti lakossági tájékoztatással, de más-más szempontból. Mivel a publikációban a fegyveres összeütközések időszaka van előtérben, így – az egyértelműen védelmi szervezet – NATO tájékoztatással kapcsolatos tevékenységét részletezem.

A szervezetben a nem katonai (politikai) területen a Resilience Committee-n belül találjuk a polgári védelmet, szervezete a Polgári Védelmi Tervezési Csoport (CPG).

A hagyományos polgári védelmi feladatok (a genfi konvenció alapján) mellett feladata a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) védelem, a *lakosság tájékoztatása*, a kritikusinfrastruktúra-védelem, valamint az új típusú veszélyek elleni védelem. A Civil Communication Planning Group (CCPG) felel a kommunikációért.

Barta Ágnes PhD-értekezésében⁶ említi, hogy a NATO állam- és kormányfői 2021. júniusi találkozásán a reziliencia megerősítését fogadták el 11 pontban, melyből a 9. kimondja: a Szövetség erősíteni fogja a nyilvános kommunikációt az ellenálló képesség megerősítése céljából.

Ugyanitt kiemeli azt az 50 oldalas *A Practical Guide to Public Information during a Crisis Budapest Guidelines III.* című gyakorlati útmutatót, melyet a lakosság veszélyhelyzeti tájékoztatásának segítésére adtak ki. Utóbbinak a *Response during a crisis*⁷ című fejezetéből közlök néhány fontos megállapítást, adaptálva a hazai polgári védelem veszélyhelyzetben esedékes feladataira.

A veszélyhelyzet kezelésében a reagálási szakaszt nagy nyomás jellemzi, elsősorban az időhiány, illetve a munkavégzéshez szükséges megbízható tények hiánya.

⁵ Szekfű András: A szervezetek kommunikációjáról. In: Béres István – Horányi Özséb: Társadalmi Kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 86.

⁶ Barta Ágnes: A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése. PhD-értekezés. NKE KMDI, 2022, 117.

⁷ NATO Civil Preparedness Civil Protection Group: Response during a crisis. In: A Practical Guide to Public Information during a Crisis, Budapest Guidelines III. Budapest, 2006, 19–22.

A riasztás után az információkat gyorsan kell közölni, a felelős hatóságnak nem szabad haboznia, le kell kötni a közvélemény figyelmét. Gyorsan bizonyítania kell, hogy kezeli a helyzetet, így a célcsoportok szemében is hivatalos, hiteles információforrássá válik. Ha nincs elég valós friss hír, akkor háttér-információkkal kell a hiteles hírforrás csatornáján tartani az embereket: pl. alkalmazott eszközök, műszerek, a szervezet működése, fontos személyek, a helyszínek jellemzői, mentési, mentesítési eljárások, a fegyveres szervek tevékenysége. Ezt az információs bázist előre el kell készíteni, folyamatosan karban kell tartani, fontos a vizuális tartalmak kellő változatossága: grafika, fotók, videók hasonlóan ahhoz, amikor laikus közönségnek tervezünk előadást.

Aktív és nyitott formában kell rendszeresen tájékoztatást adni, a média képviselőinek tisztában kell lenniük azzal, hogy a hatóság frissíteni kívánja a híreket az eseményekről átlátható módon, információk visszatartása nélkül. Ez tettekkel bizonyítható, nem pusztán kijelentésekkel. Előnyösebb, ha a legfrissebb információkat továbbítjuk a médiának ahelyett, hogy megvárnánk a kérdések felmerülését.

Ha egy hatóság rendszeresen tájékoztatja a médiát legfrissebb megállapításairól és intézkedéseiről, akkor is megőrzi hitelességét, ha bizonyos válaszokat nem tud megadni. A nyilvánosság megérti és elfogadja, hogy a hatóságnak időre van szüksége ahhoz, hogy megalapozott és megbízható információkat adjon. Ha azonban úgy tűnik, hogy egy hatóság vonakodva ad tájékoztatást, fennáll annak a veszélye, hogy eltitkolással fogják vádolni.

A média nézőpontjának megértése kulcskérdés, a polgári védelemnek ismernie kell céljait, aggodalmaikat, igényeiket, emellett a polgári védelemtől kell kapniuk elegendő információt, mert különben a nem hiteles, ellenőrizetlen forrásokhoz fordulnak.

A később tévesnek bizonyuló állítások kijavítása rontja a hatóság jó hírnevét és hitelességét, ezért *célszerűbb beismerni*, hogy valami pillanatnyilag ismeretlen, vagy kívül esik a szakmai kompetencián.

A helyzethez igazított tájékoztatási gyakorlat megértést feltételez a válság által érintettek gondjaival kapcsolatban. A tájékoztatásnak tükröznie kell igényeiket, érdekeiket, vagyis a polgári védelem információs szolgáltatása nem működhet elszigetelten. Alkalmazkodnia kell a közvélemény reakciójához azáltal is, hogy megértést mutat a helyzet iránt, illetve empátiát az áldozatokkal kapcsolatban.

Vészhelyzetben fontos a pártatlan tájékoztatás: nem szabad olyan benyomást kelteni, mintha egy hatóság csak a saját érdekeit képviselné.

A szóvivő szerepe jelentős az információ kompetens bemutatásában: fontos egy állandó szóvivőt kinevezni a válság kezdetén, aki ezután a hatóság nevében fordul a nyilvánossághoz, így az személyre szabott arccal és hanggal jelentkezik nap mint nap, ez fontos a bizalomépítésben. A szóvivő bemutatja a hatóság véleményét – ha szükséges – a médiával szemben, és általános jellegű kérdésekre válaszol. Különleges kérdésekhez szakemberek és szakértők támogatására lehet szüksége, akiket nyíltan, bemutatva kérdezzen, ezzel is bizonyítva a szakszerűséget. A mindenhez értő szóvivő gyanút kelthet, különösen az olyan szakmailag összetett területen, mint a polgári védelem.

A tájékoztatás dinamikája kapcsán: a gyors és nyitott információközlésnek elsőbbséget kell élveznie a teljességgel szemben, mert az utóbbira törekvés nem kívánt késedelmekhez vezethet. Helyzetfrissítésnél még a ki nem alakult szituáció bemutatása is jobb, mint a rendszeresség megszakítása, mert többi a célcsoportban a magára hagyottság érzetét keltheti, és más hírforrás keresésére ösztönözhet.

A riasztás után azonnal élő „forródrótnak” képesnek kell lennie arra, hogy több száz, esetleg több ezer hívásra válaszoljon a nap 24 órájában.

A NATO A DEZINFORMÁCIÓRÓL

Baiba Braže, a NATO nyilvános diplomáciáért felelős főttkár-helyettesének a témával kapcsolatos előadásából foglaltam össze az alábbiakban néhány gondolatot.⁸

A Szövetség tényeken alapuló, hiteles, nyilvános kommunikációval száll szembe a dezinformációkkal. Ez átlátható, és nyilvánosan ismerteti a dezinformáció elleni küzdelemmel kapcsolatos nézetét. Magában foglalja az információs környezet megértését és elemzését, a közönség bevonását a rugalmasság kialakítása érdekében, a proaktív kommunikációt és a dezinformáció jelentős eseteinek feltárását. Ezt a munkát a partnerekkel való szoros együttműködés támasztja alá, mivel egyedül nem képes fellépni. A nemzetközi szervezetektől, a nemzeti és helyi önkormányzatoktól a magáncégekig, a civil társadalomig és a független médiáig minden szereplőnek – beleértve a NATO-t is – ki kell vennie a részét a dezinformáció elleni küzdelemből.

Polgárként mindannyiunknak szerepe van abban, hogy ne terjesszük a dezinformációt. Figyelnünk kell arra, hogy legyünk folyamatosan szkeptikusak a szenzációhajhász hírekkel kapcsolatban. Fenntartással szemléljük a forrást, és kétszer is gondoljuk meg, mielőtt megosztanánk valamit a közösségi médiában. Ahogy minden NATO-nemzet megvédi egymást minden fenyegetéssel szemben, a dezinformáció elleni küzdelem is csapatmunka: minden állampolgárnak megvan a maga feladata. Együtt kell növelnünk kollektív ellenálló képességünket a dezinformációval szemben.

NEM TERVEZETT LAKOSSÁGTÁJÉKOZTATÁSI „GYAKORLAT” 2022-BEN

Ami leginkább bizonyítja a kérdéskör időszerűségét, az a valóság: 2022. március 9-ről 10-re virradó éjszaka egy felderítő robotrepülőgép hazánk fölött átrepülve Zágrábban csapódott be. Tipikusan olyan kérdés, melynél nem könnyű eldönteni, hogy mi tartozik a lakosságra, és mi nem. A szakértők inkább hallgattak, a hatóságok csak nagyon óvatosan informáltak.

A hitelesnek tekinthető (Euronews, Reuters) internetes híroldalakról idézek az esettel kapcsolatban.

Euronews 2022. 03. 11.⁹

„A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására.

Az Ukrajnából indított robotrepülő Zágráb külvárosában, Jarunban, egy diákotthon közelében zuhant le. Horvát katonai szakértők arra figyelmeztettek, hogy a horvát légvédelem elhanyagolt állapotban van. Horvátország szerint a robotrepülő 40 percig repült Magyarország felett. Szijjártó Péter külügyminiszter azt állítja, a gépet a Magyar Honvédség észlelte, de veszélytelennek tartotta. A robotrepülő útvonalát a NATO szerint az integrált lég- és rakétavédelme nyomon követte. Horvát katonai szakértők és volt pilóták szerint megmagyarázhatatlan, hogy egy idegen robotrepülő miként hatolhatott be Horvátország légtérébe, és juthatott el egészen a fővárosig.”

⁸ How does NATO respond to disinformation? www.nato.int/cps/en/natohq/news_184036.htm (Letöltés időpontja: 2023. 01. 17.)

⁹ Németh Árpád: A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására. <https://hu.euronews.com/2022/03/11/a-nato-eszlelte-magyarország-nem-tartotta-veszelyesnek-a-zagrab-mellett-lezuhant-robotrepu> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 16.)

Lényeges különbség, hogy Zágrábban és nem nálunk csapódott be a repülő, ez a vezetői és lakossági reagálásokban is megmutatkozik, nyugtalanító viszont a horvát szakértők lesújtó véleménye saját légvédelmükről, úgyszintén a 40 perces repülés országunk felett. Utóbbi nem nagyon érte el a magyar lakosság ingerküszöbét, köszönhetően a visszafogott vezetői, szakmai állásfoglalásoknak is. Lakosságunk döntő többsége még nem élt át légiriadót, jellemző a túlzott bizalom és ismerethiány a NATO és a saját légvédelmi lehetőségekkel kapcsolatban. Különösebb nyugtalanság, pánik nem volt tapasztalható, hasonló esetekben viszont célszerűbb lenne konkrétabban, részletesebben informálni a lakosságot.

Reuters 2022. 03. 11.¹⁰

„Zágráb, március 11. (Reuters) – A horvátországi főváros, Zágráb közelében lezuhant egy szovjet gyártású felderítő drón, amely Ukrajnából repült át Magyarországon, és 3 méteres krátert vágott – közölte pénteken a horvát kormány. [...] A magyar Honvédelmi Minisztérium a Reuters kérdéseire válaszolva közölte, hogy a Tupoljev Tu-141 típusú drónt a radar észlelte a magyar légtérben, mely Ukrajnából, a román légtéren keresztül jutott be Magyarországra. A Magyarországra való belépéstől kezdve folyamatos megfigyelés és ellenőrzés mellett elhagyta a magyar légtérrel – közölte a tárca, hozzátéve, hogy pénteken volt hasonló esemény Magyarország északkeleti részén, amit a riasztott Gripen vadászrepülőgépek ellenőriztek, de nem találtak légtérsértő objektumot. Az ukrajnai katonai konfliktus miatt különösen fontos, hogy az ilyen eseményeket nyugodtan kezeljük, tette hozzá.”

Nehéz kérdés annak eldöntése, hogy elegendők-e a fentihez hasonló, a megnyugtatót célzó kijelentések a légvédelmünk tevékenységéről, vagy mondjuk el azt is, mire nem képes a légvédelem. Ez is indokolja azt a már említett javaslatomat, hogy reprezentatív felmérésekkel kellene meggyőződnünk a lakosság témával kapcsolatos ismereteiről, beállítódásáról és várható reagálásáról.

ÖSSZEGZÉS

Fentiek után felvetődhet a kérdés: úgy gondolják-e más kutatók is, hogy szükséges a polgári védelem egyik legfontosabb feladatának, a veszélyhelyzetben esedékes lakossági tájékoztatásnak az átgondolása? Teljesen egyetértek dr. Nagy Sándor kollégámnak a következő megállapításával: *„A Szövetség ellenálló képességgel kapcsolatos hét alapkövetelménye, valamint a hibrid fenyegetés megjelenése együttesen mindenképpen indokolja a polgári védelem mint állami szervezet, eszköz- és intézkedési rendszer újragondolását.”*¹¹ Publikációja másik részében ezt az újragondolást leginkább azért tartja fontosnak, mert az elmúlt háborúmentes, de katasztrófáktól gyakran sújtott évtizedekben a polgári védelem fegyveres összeütközésekkel kapcsolatos feladatcsoportjára nem irányult kellő figyelem. Ez ma különösen előtérbe került a szomszédos országban dúló háború kapcsán. A kutatók véleményét támasztja alá Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiájának 51. pontja is, amely szerint: *„felértékelődött a biztonság katonai eleme”*. A IV/30. pont szerint *„A polgári*

¹⁰ Soviet era drone, believed from Ukraine, crashes in Croatia, Zagreb says. Reuters, 2022. 03. 11. <https://www.reuters.com/world/europe/soviet-era-drone-believed-ukraine-crashes-croatia-zagreb-says-2022-03-11/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

¹¹ Nagy Sándor: Gondolatok a Polgári Védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira. Honvédségi Szemle, 2020/5., 54. <http://real.mtak.hu/114142/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

védelmi infrastruktúra a rendszerváltozást követő évtizedekben hiányossá vált”. Kérdés: hol kezdjük az újragondolást? Véleményem szerint a kérdéskör humán szempontjait kell először kutatni, felmérésekkel megismerni a lakosság véleményét, ismereteit, hogy az erre alapozott, krízishelyzeti riasztási, tájékoztatási tartalmakat kidolgozhassuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aronson, Elliot: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Barta Ágnes: *A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése*. PhD-értekezés. NKE KMDI, 2022.
- Darley, John – Bibb, Latané: *Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility*. Journal of Personality and Social Psychology, 1968/8., 377–383.
- How does NATO respond to disinformation? www.nato.int/cps/en/natohq/news_184036.htm
- Mann, Philip – Iscoe, Ira: Mass Behavior and Community Organization: Reflections on a Peaceful Demonstration. American Psychologist, 1971/26., 108–113.
- McQuail, Denis: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Nagy Sándor: *Gondolatok a Polgári Védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira*. Honvédségi Szemle, 2020/5. <http://real.mtak.hu/114142/>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.5.4
- NATO Civil Preparedness Civil Protection Group: Response during a crisis. In: A Practical Guide to Public Information during a Crisis, Budapest Guidelines III. Budapest, 2006, 19–22.
- Németh Árpád: *A horvát közvélemény alkalmatlannak tartja a légvédelmet feladata ellátására*. Euronews, 2022. 03. 11. <https://hu.euronews.com/2022/03/11/a-nato-eszlelte-magyarorszag-nem-tartotta-veszelyesnek-a-zagrab-mellett-lezuhant-robotrepu>
- Soviet era drone, believed from Ukraine, crashes in Croatia, Zagreb says. Reuters, 2022. 03. 11. <https://www.reuters.com/world/europe/soviet-era-drone-believed-ukraine-crashes-croatia-zagreb-says-2022-03-11/>
- Szekfü András: *A szervezetek kommunikációjáról*. In: Béres István – Horányi Özséb: Társadalmi Kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.